

SREBRENICA - KRIK OSUDE NEČOVJEČNOSTI

Munir UTEJBA

Identitet bosanskih muslimana bio je, a i ostat će poprište istinske borbe.

(Munir Utejba)

Kad je otomanski sultan Mehmed Fatih planirao pohod na Bosnu, sanjao je pravovjerne halife Ebu Bekra es-Siddika, Osmana ibn Affana i Aliju ibn Ebu Taliba, ali u snu nije vidio Omera ibn el-Hattaba. Na temelju svojstava po kojima je bio poznat svaki od četverice pravovjernih halifa, tumačenje njegovoga sna glasilo je:

Zemlja koju kani osvojiti izuzetno je bogata, ali će se odricati svojih bogatstava. Stanovnici te zemlje bit će čvrsti vjernici, kakvima nema ravnih na cijelom svijetu, Također će među njima biti velikih boraca, neustrašivih ratnika. Međutim, u toj zemlji neće biti pravde. Ona je osuđena na nepravdu i nasilje.

Nudeći svoju priču/svjedočenje kao historijsku, ali i sveopću osudu čovječanstva – predstavljenog u Ujedinjenim nacijama i Atlantskom paktu – koje savijenih ruku posmatra činoe trogodišnjeg srebreničkog pokolja, u „Romanu o Srebrenici“ bosanski književnik Isnam Taljić postavlja ovaj san u fokus svog razmišljanja.

Uz prešutnu saglasnost međunarodne zajednice, Srbi su u Srebrenici 1995. godine izvršili pokolj muslimanskog stanovništva,

i to nakon trogodišnje opsade, u toku koje su počinjeni zločini kakvi samo đavolu mogu pasti na pamet – izgladnjivanje, teroriziranje, ubijanje svim vrstama naoružanja, bilo ono dozvoljeno ili zabranjeno prema međunarodnim normama ratovanja, silovanje žena, trovanje izvora i hrane dostavljane u vidu humanitarne pomoći, zatrpavanje leševa i živih ljudi po deponijama raznih fabrika i rudokopa...

Junak iz Srebrenice

Glavni junak romana je mladić iz Srebrenice Merdžan Đozo, koji je radio kao geometar, a završio je i medresu za imama u džamiji. Bilo mu je suđeno da živi u to zlohudo vrijeme i podnese sve strahote opsade od 1992. do 1995. godine. Njegove riječi i misli dominiraju najvećim dijelom romana, a u pripovijedanje se veoma često upliće i glas njegovog djeda Rahman-bega Đoze.

Autor je želio predstaviti historiju Srebrenice u toku dvije hiljade godina, ali i njenu bližu prošlost, od početka dvadesetog stoljeća, kad su je Turci ustupili Austro-Ugarskoj imperiji, a potom je potpala pod srpsku kraljevinu, pa jugoslavensku federaciju, s težištem na njenom posljednjem razaranju pred kraj dvadesetog stoljeća.

Kao očevica toga posljednjeg uništenja pisac je odabrao Merdžana Đozu, koji se bori protiv Srbo-četnika, braneci grad i podnoseći strahote opsade i koji, na kraju, uspijeva napustiti okupirani grad.

Ono što preživljava u opsjednutom gradu, Merdžan Đozo povezuje sa ranijim uništavanjima Srebrenice, koja je po četvrti put iznova podignuta na ovoj zemlji, ali joj je suđeno da doživi sudbinu tri grada koja su joj prethodila. Rušena je zbog svoga bogatstva – a naročito resursa srebra – i ugnjetavana zbog vjere i pobožnosti njezinoga stanovništva.

Preturajući po tavanu u potrazi za nečim što bi iskoristio za ogrjev u opkoljenom gradu, Merdžan Đozo nailazi na stari Mushaf i u njemu listove sa ratnom biografijom svoga djeda Rahmana Đoze, koga su u Prvom svjetskom ratu, kao austrougarskog vojnika, zarobili Rusi. Bježeći iz zarobljeništva, on dospijeva među Burjate, muslimanski narod koji živi u južnom i središnjem području Sibira, duž istočne obale Bajkalskog jezera. Nakon toga se vraća u Srebrenicu, koju ne može zaboraviti kako u trenucima smrtne opasnosti, tako i u trenucima radovanja.

Pomoću toga, pisac je razvio svoje kazivanje na piramidalnoj strukturi romana, čiji temelj predstavlja historija Srebrenice tokom dvije hiljade godina, crpeći podatke istovremeno i iz historijskih izvora i iz narodnih predaja. Pisac tu prikazuje događaje, datume i ličnosti kojima osvjetljava svoju osnovnu ideju vezanu za ovaj bogati, ali nesretni grad Srebrenicu, protežući cijelo vrijeme zajedničku nit kojom povezuje historijska zbivanja sa aktuelnom stvarnošću.

Iz temelja piramidalnog kazivanja izranja historija grada sa početka dvadesetog stoljeća. Preko dnevnika Rahman-bega Đoze, autor, kao reprezentativan uzorak, pripovijeda priču o bosanskoj muslimanskoj porodici Đozo, koja s koljena na koljeno baštini vjersko obrazovanje i imamski poziv, obuhvativši kroz nju različite transformacije koje ovaj grad doživljava poslije odlaska Turaka, koji ga ostavljaju kao lahak zalogaj srpskim četničkim bandama. Koristeći okrilja režima koji su se smjenjivali, četnici nijednog trenutka ne odustaju od namjere da se dočepaju i etnički očiste i Srebrenicu

i druge muslimanske gradove u Bosni i Hercegovini. Stradanje muslimana Srebrenice dostiže kulminaciju u posljednjem ratu, kad je, u toku tri godine, pobijeno više od petnaest hiljada njezinih građana Bošnjaka i izvršeno silovanje velikog broja Bošnjakinja s namjerom ponižavanja i zatiranja identiteta ovoga naroda.

Na vrh piramide dolazi vrijeme pada grada, o čemu nam pripovijeda Merdžan Đozo, očevidac i žrtva svih tih događanja. Historija se u tom gradu šehidu zaista ponavlja.

Opsjednuta duša Merdžana Đoze

Na najširem planu kazivanja, historijskom, uočavamo da je piščev jezik približava jeziku historičara, ali je prožet narodnim duhom i podrugljivim bockanjem s ironijom, koja izvire iz opsjednute duše Merdžana Đoze.

Što se tiče središnjeg plana – pripovijedanja Rahman-bega Đoze – pred nama je jezik narativnog poetskog kazivanja kroz okvir pripovijedanja o neobičnim doživljajima, u kojima važnu ulogu imaju sudbina i sticaj različitih okolnosti. Taj sloj pripovijedanja karakterizira lahkoća i živost koja izvire iz vedre vjerničke duše Rahman-bega Đoze.

Na ključnom planu kazivanja imamo svjedočenje Merdžana Đoze koje nas prebacuje direktno u srce tragičnih zbivanja. Tu se zatičemo u središtu jezive priče, koja je pod nabojem bunila, košmara, krvi i duševnog rastrojstva. Sve je to dato u mačnoj kafkijanskoj atmosferi, britkim, direktnim i mrkljim jezikom, koji lebdi po dubinama košmarnog neba.

Naravno, ova tri plana pripovijedanja se prepliću, da bi zajedno odaslali jedan optužujući vapaj čovječanstvu, kako općenito kroz cijelu povijest, tako i sadašnjoj ljudskoj civilizaciji, prije svega onoj dominantnoj – zapadnoj, otkrivajući onaj strašni jaz između parola koje se izriču na javnim međunarodnim skupovima i postupaka na tlu realnosti te namjerno žmirenje na divljačke pokolje i povrede ljudskih prava.

Svi sudjeluju u zločinu

Pisac ne izuzima nikoga, svi su optuženi. Svi sudjeluju u zločinu, čak i same žrtve, koje

su, istovremeno, i žrtve i optuženici. Zapad je optužen zbog šutnje, taktiziranja i neispunjavanja obaveze te zbog duplog aršina, jednog u korist Srba, a drugog protiv Bosne. Ujedinjene nacije optužene su jer se sve događalo pred njihovim očima, čak uz blagoslov i pomoć njezinih snaga Srbima u provođenju njihovoga plana protiv golorukoga grada.

Srbi se optužuju za agresiju na susjednu zemlju i korištenje najprljavijih metoda u njenom provođenju, s ciljem potpunog uništenja najmnogobrojnijeg bosanskoga naroda, Bošnjaka, i zatiranja njihovoga identiteta. Srbi koji žive u Bosni kao domaće stanovništvo optužuju se za bestijalnost i mržnju prema narodu koji ih je smatrao ravnopravnim etničkim elementom svoje domovine te za višegodišnje kovanje zavjere kroz osnivanje paravojnih formacija, tajno naoružavanje i odabir žrtava, kako bi u pogodnom trenutku pristupili provođenju svoga plana.

Bošnjaci se optužuju zbog vjerovanja lažnim obećanjima, zbog ignoriranja zavjere koja se niz godina tu, među njima, odvijala, zbog neučenja iz svoje daleke, ali i bliže prošlosti (Rahman-beg Đozo), zbog unutarnjeg razilaženja u procjeni događanja, zatim zbog upadanja u veliku zamku opkoljenosti, izgladnjivanja i terora, usljed čega dolazi do stanja bunila i duševnog rastrojstva u kome brat ubija brata misleći da je Srbin ili drugi, vjerujući srpskom špijunu, ide za njim u smrt odbijajući poslušati riječi brata Bošnjaka, koji mu racionalnim i realnim faktima pokušava objasniti situaciju. Svjetski mediji optužuju se zbog potenciranja neke imaginarne slave dželata i pripadnika Ujedinjenih nacija, ignorirajući rijeke krvi i svirepost i prepuštajući tako stanovništvo Srebrenice uništenju bez ikakve griže savjesti.

Vjerski rat protiv Bosne

„Roman o Srebrenici“ potvrđuje da je agresija na Bosnu u osnovi vjerski rat, čiji je cilj iskorjenjivanje posljednjeg glasa muslimana u Evropi. Možda to i jest razlog zbunjujućoj šutnji Zapada na sve one masakre, etničko čišćenje, silovanje i druge radnje koje su se u

Bosni provodile s ciljem rastakanja identiteta muslimanskoga naroda.

Roman, također, potvrđuje svijest Bošnjaka o ovoj činjenici, činjenici da ono što oni uistinu imaju jest njihova vjera i da je to razlog mržnji drugih naroda prema njima i njihovom nastojanju da ih unište. Zato Mushaf ima centralno mjesto u romanu i ličnosti u njemu u svim situacijama razmišljaju kao bosanski muslimani. Dalje, uočavamo interes za vjerskim obrazovanjem, visoko mjesto imama te veliki broj teških situacija kojima se nalazi rješenje putem učenja Kur'ana, kao i činjenicu da je najkrupniji događaj u životu jednog Bošnjaka njegov odlazak na hadž.

Jedan od znakovitih prizora pratimo onda kad glavni junak romana na svojim grudima ispisuje odgovore koje musliman treba dati melekima u kaburu, jer se nalazi u čvrsto opsjednutom gradu i ne zna gdje će i kad će umrijeti, hoće li biti ukopan po šerijatskim propisima i hoće li ko ispratiti njegovu dženazu i proučiti mu dovu za sabur prilikom kaburskog ispitivanja. Ne zna hoće li biti koga da mu prouči nešto iz Kur'ana i polije vodom po njegovome kaburu, ako ikako i imadne kabur. Bojeći se da ništa od toga neće biti, on svoje svjedočenje ispisuje na tijelu:

Allah, dželle šanuhu, moj je Bog.

Dini islam je moja vjera.

Kur'an je moja knjiga.

Kibla mi je Ćaba.

Muhammed, alejhissalatu vesselamu, moj je pejgamber.

Zurrijeta sam Adema pejgambera.

Milleta sam Ibrahima pejgambera.

Ummeta sam Muhammeda, alejhi selam.

Tu snažnu svijest i insistiranje na muslimanskom identitetu potvrđuje uvjerenje Merdžana Đoze da su sve neprijateljske aktivnosti usmjerene ka brisanju tog identiteta, po svaku cijenu i bez obzira na njihovu nezakonitost. Zbog toga, u zadnjem pasusu romana, pisac otvoreno iznosi svoj stav da se Srebrenica nikako ne smije ni zaboraviti, ni oprostiti, jer će biti pokušaja da se ono što se dogodilo što temeljitije prikrije, izobličili ili okrene u nekom drugom smjeru. Možda će čak i među bosanskim muslimanima biti onih koji će pozivati

da se zaboravi i oprost, ali taj oprost, prema piščevom mišljenju, bit će smrtonosan. To ne bi predstavljalo praštanje, nego gaflet.

Sramota i posljednji vapaj

Stradanje Srebrenice predstavlja najveću ljagu i sramotu na savjesti moderne civilizacije, krvavu mrlju na licu savremenoga grada. Srebrenička tragedija predstavlja sramotu koja u blato srozava ugled moderne civilizacije. Žrtva Srebrenice je vječni zavjet Bosni i svim Bošnjacima, od sada pa dovijeka, da se ne smije ostati na ispraznim parolama, kao što su: "Nikad nećemo zaboraviti" i "Nikad nećemo oprostiti!"

Niukom slučaju ne smije se zaboraviti ono što se dogodilo Srebrenici. Moramo po svaku cijenu spriječiti da se veo zaborava spusti na Srebrenicu i da se oprost ono što se u njoj dogodilo, bez obzira koliko oni koji ni na trenutak nisu lično okusili tlačenje i nasilje nastojali da nas privole na oprost i ma koliko među nama bilo onih koji nam naturaju pomisao o osveti kao svetogrđu.

Ovo je posljednji piščev vapaj, upućen u epilogu, na dvije posljednje stranice, nakon narativnog putovanja ponuđenog na oko 450 stranica velikog formata, u kome je prepustio svojim junacima da sami lično predstavljaju situaciju. Suština njegovoga poziva je u tome da se ne smije zaboraviti ono što se dogodilo i da zauvijek treba biti jasno zašto se to dogodilo. Mora se neprestano raditi na tome da se nešto slično više nikad ne dogodi i da se ne izgubi svijest Bošnjaka o njihovom muslimanskom identitetu, koji je bio i ostao poprište istinske borbe. Drugi pokušavaju uništiti taj identitet i zato se svaki bosanski musliman, krajnje savjesno i trezveno, mora boriti da ga sačuva.

Preveo s arapskog: Nurko Karaman

(Autor teksta Munir Utejbja je poznati egipatski književnik, a ovaj tekst objavljen je na web-portalu IslamOnline povodom objavljivanja „Romana o Srebrenici“ Isnama Taljića na arapskom jeziku u izdanju „Daru'l-Selama“ u Kairu i Iskenderiji/Aleksandriji.)

